

Lkn

✓ 101

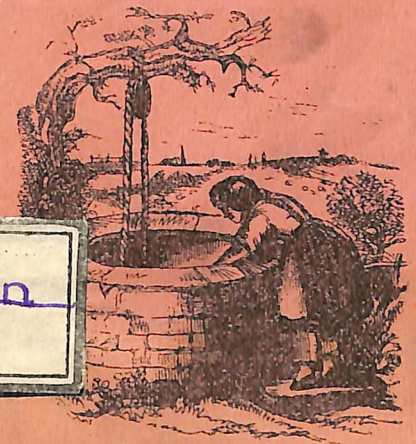
1999

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Կ ա մ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Լեռ
101

Մ Ո Ս Կ Գ Ը . — 1882:

Handwritten signature

ՄԵԼՈՒՆԵՅ ԲԵԺԵԿ

Կ ա Տ

8-3

ՆՇԱՄԵՐԻՏ ԽՕՍԻՐ ՄԻՇՆ *[Handwritten signature]*

Թարգ. Օր. Մար. Եկիմեանի:

1657

МОСКВА.

Тип. быв. А. В. Кудрявцевой, Мясницкая. д. Сытова.

1882.

ԱՐԾԱԹԵԼՅ ԻՆԺԱՆ

կամ

ՃՇՄԵՐԻՏ ԽՕՍԻՐ ՄԻՇՏ.

Պարիկ Մարիամ Տիգրանեանը մի հա-
տիկ դուստրն էր իւր ծնողաց. նա
ստացել էր իւր անունը ի պատիւ
իւր մեծ մօր, որ նորան շատ սիրում էր: Մի
անգամ մեծ մայրը նորա ծննդեան տարեդար-
ձին ընծայ ուղարկեց նորան մի գեղեցիկ
արծաթեայ բաժակ: Բաժակը ծանրակշիռ
էր և գեղեցիկ զարդարած. նորա վերայ փո-
րազրած էր Մարիամի անունը և նորա ծնն-
դեան թիւը: Նորա մայրը մեծ զգուշու-
թեամբ պահպանում էր այդ գեղեցիկ բա-

ժակը և թոյլ չէր տալիս յաճախ գործածել նորան որ չը ջարդեն և չը փչացնեն:

Տիկին Տիգրանեանը ունէր մի դեռահաս աղախին՝ Աստարինէ անուն: Վա մի շատ ուրախ և բարի աղջիկ էր և շատ սիրում էր երեխաներ: Ուր և լինէր նա իւր գործով, Մարիամ միշտ խաղում էր նորա մօտ, կամ թէ, Աստարինէին օգնելու առիթով, լսում էր նորա պատմութիւններն ու երգերը: Աստարինէն շատ առաջներ և երգեր գիտէր: Մի անգամ Տիգրանեանը յանձնեց նորան սրբել արծաթեայ բաժակը: Վա, նստած խոհանոցի դրան մօտ, սկսաւ սրբել. Մարիամը, ինչպէս սովոր էր, պտոյտ էր գալիս նորա չորս կողմով և մի կապերտ ձեռքին օգնում էր նորան այդ գործի մէջ: Արծեմ որ ոչ ոք չէր կարող աւելի երջանիկ լինել քան այս երկու աղջիկները, երբ դոքա պարապում էին միասին: Մարիամի լեզուն չէր դադարում խօսելուց, իսկ Աստարինէն նորան պատասխա-

նում էր և երկուքն ևս ամէն մի բառի վերայ ծիծաղում էին:

Խոհանոցի դրան մօտ կար մի շատ խոր ջրհոր. նորանից ջուր էին հանում ջրհանով: Խոհարարը նոր էր ջուր հանել և թողել էր սափորը այն տախտակի վերայ, որ ներսից շրջապատում էր ջրհորը: Աստարինէն գնացել էր առն մի բանի համար. իսկ Մարիամը վազեց դէպի ջրհորը և, կանգնելով ոտքի ծայրերի վերայ, նայում էր սափորի մէջ: Առըր այնպէս մաքուր և պարզ էր որ նա կամեցաւ խմել: Բայց որքան լաւ կը լինէր խմել իւր սեփական գեղեցիկ արծաթեայ բաժակից. բաժակը առնել և կրկին դառնալ մի լոպէի գործ էր Մարիամի համար: Վա հալիւ հալ հասնում էր ջրհորի բերանին. ոտքի ծայրերի վերայ կանգնած՝ փորձ էր փորձում ընկղմել բաժակը սափորի մէջ, երբ յանկարծ լսեց մօր ձայնը, որ կանչում էր. «Մարիամ, հըր ես, Մարիամ:» Վիտէր Մա-

րիամ որ վատ բան էր արել, վերցնելով բա-
ժակը առանց մօր թոյլտուութեան, վախե-
ցաւ, որ մայրը կը տեսնէ և կը բարկանայ նո-
րա վերայ, երկիւղեց թողեց բաժակը ձեռ-
քից, որ ընկաւ ուղղակի ջրհորը, զարկուե-
լով ջրհորի քարեայ պատերին. յետոյ լսեց
նա ջրի սրսկումն և իմացաւ որ իւր գեղեցիկ
բաժակը դիպաւ ջրհորի յատակին:

Ինչպէս ինայեց նա որ վերցրել էր բա-
ժակը, բայց շատ փոքր ժամանակ էր մնում
մտածելու, որովհետեւ Սատարինէն վերա-
դարձաւ և շտեմնելով բաժակը ազդաակեց
„հ հ Աստուած, Սարիամի բաժակը կո-
րաւ: Սարիամ, Սարիամիկ, դուք չէք վր-
ցրել բաժակը“:

Այժմ, իմ ընկերներ, մտածեցէք ինչ պատ-
էր անել այդպիսի դէպքում: Եթէ դուք
ինքներդ չէք գուշակում, ուրեմն ես կ'սամ
ձեզ մի բարի խորհուրդ. եթէ դուք միշտ
հետեւէք նորան, ազատ կ'լինիք շատ վշտե-

րից: Ահա՛ նախեւառաջ ճշմարիտ խօսիր և մի
մտածէր թէ ինչ հետեւեալ կ'ունենայ այդ:
Բայց փոքրիկ Սարիամը չգիտէր մտածել, այն
ինչ Սատարինէն առաջարկեց հարցմունքը,
նա իսկոյն միտք բերեց թէ ինչպէս նորա վե-
րայ կը բարկանան անհնազանդութեան հա-
մար, պատասխանեց. „Ոչ, չեմ վերցրել“:

Իսեղճ՝ Սատարինէն, շատ վրդովուած, վա-
զեց հարցնելու խոհարարին և միւսներին,
արդեօք չտեսա՞ն նորա Սարիամի բաժակը.
ամենեքեան պատասխանեցին, որ չը տեսան
այն ժամանակից, մինչ նա սրբում էր նորան
նստարանի վերայ: Սատարինէն սկսաւ դառ-
նապէս լալ, ասելով. „Աստուած իմ, տիկինս
կը բարկանայ իմ վերայ և կը կարծէ որ ես
եմ առել բաժակը“: Այս լսելով, Սարիամը
տխրեցաւ և ինայեց որ ճշմարիտն չապաց,
բայց այժմ արդէն նա չէր կամենում խոստո-
վանել իւր ստախոսութիւնը և լռեց:

Տեսնում էք, իմ ընթերցողներ, որ մի վատ

վարմունք բերումէ իւր հետ և միւսը : Օգաց Մարիամը որ վատ էր արել վերցնելով բաժակը առանց հարցնելու և որպէս զի փրկէ իրան պատժից, նա սուտ խօսեց. յետոյ կամեցաւ նա իւր յանցանքը դնել ուրիշի վերայ և չը համաձայնեցաւ խօստովանել իւր վատ վարմունքը :

Նորա մայրը, երբ տեղեկացաւ բաժակի կորստեան մասին, շատ վրդովուեցաւ, ոչ միայն նորա համար, որ նա թանգ արժէր և Մարիամի մեծ մօր ընծան էր, այլ որ իւր տան մէջ գտնուեցաւ մի մարդ, ընդունակ այդպիսի վատթար գործի, ինչպէս գողութիւնն էր : Նա հաւաստի էր որ խոհարար Սառան, որ շատ ժամանակ նորա մօտ էր բնակում, չէր վերցնի ոչ մի գնդասեղ, և ոչ մի բան որ նորան չէր պատկանում : Իսկ բացի Ատաարինէից և Մարիամից ոչ ոք չկար, և նա չգիտէր ինչ մտածէր : Խոհարարն ասում էր, որ Մարիամը, ինչպէս ինքն ասումէ,

ձեռք տուած չէ բաժակին. իսկ մայրն երբէք չէր նկատել իւր աղջկայ մէջ հակումն դէպի ստախօսութիւն : Բացի այդ, Մարիամը ոչ մի առիթ չունէր թաղցնել իւր գեղեցիկ բաժակը որ շատ սիրելի էր նորան : Եւ այսպէս մնում էր միայն կասկածել Ատաարինէի վերայ : Այստեղ, Տիգրանեանի միտքը եկաւ իւր լաւ խօսակցութիւնը բաժակի մասին այս երկու աղջկանց մէջ : Մարիամը ասաց. « Ինչպէս գեղեցիկ բաժակ է, այնպէս չ՞ Ատաարինէ » . Եւ Ատաարինէն պատասխանեց. « Այո, շատ գեղեցիկ է և շատ փող արժէ. ընծայեցէք ինձ : Եւ շատ ուրախ կլինէի այսպիսի մի բաժակ ունենալ » : Եւ այս ստիպում էր մտածել որ Ատաարինէն ցանկանումէր ձեռք բերել բաժակը, և նա թաղցրել է այն մտքով մինչև որ մի յարմար զիպուածում վաճառէ :

Տիկին Տիգրանեանն այդ մասին խօսեց իւր ամուսնու հետ. նոքա վճռեցին հեռացնել

աղախինր, անյարմար համարելով իւրեանց մօտ պահել այնպիսի մի աղախին, որ վատ օրինակ էր լինում Մարիամին, և թէ մի բան կոչելու ժամանակ այս աղախնու վերայ միշտ կ'ընկնի կասկածանքը: Տիկին Տիգրանեանը իւր մօտ կոչեց Վատարինէին, երկար ժամանակ խօսում էր նորա հետ և տալիս էր նորան բարի խրատներ: Բայց և այնպէս յայտնեց թէ չէ կարող պահել այնպիսի մի աղախին, որին կասկածում են այդ տեսակ վարմունքի մէջ: Կա խնդրեց որ Վատարինէն յայտնէ թէ ինչ է արել բաժակի հետ: Բայց Վատարինէն արտասուքը աչքերին հաւատացնում էր որ չէր տեսել բաժակը այն ժամանակից, մինչ թողնելով այն նստարանի վերայ, ինքն գնացել էր կաւիչ բերելու, որով սրբում էր արծաթեղէնները:

Մարիամը խաղում էր գաւթիթում և ամենեւին չգիտէր ինչ որ տան մէջ պատահած էր, մինչև որ մօտեցաւ Վատարինէի

սենեակի դռներին և տեսաւ որ դռները փակած էին: Կա սկսաւ կանչել Վատարինէին, պատասխան չը ստացաւ. և ապա աւանջ դնելով, լսեց հեկեկանքի ձայն. աղաղակեց. «Վատարինէ, Վատարինէ, թոյլ տուր ինձ մանել քո սենեակը. ինձ շատ հարկաւոր է տեսնել քեզ»: Եւ ժամանակ դռները բացուեցան, և խեղճ Վատարինէն դուրս եկաւ, ղենջակով ծածկեց աչքերը և հեկեկալով, կարծես նորա սիրտը պատրաստ էր պատռուելու: Նորա արկը բաց դրած էր յատակի վերայ, և բոլոր շորերը թափած էին նորա շուրջը. նստաւ նա յատակի վերայ և կրկին գլուխը ծնկան վերայ դնելով և աչքը ու այն կողմ ծօծուելով սկսաւ դառնապէս լալ: Եւս տեսնելով Մարիամը, ինքն ևս սկսաւ լալ: Ի՞նչ պատահեցաւ քեզ Վատարինէ «հարցրեց նա: «Ո՛հ, խեղճ մայր», ասաց Վատարինէն. «Միթէ մօցրել փախճանել է, հարցրեց Մարիամը. «Ո՛չ, պատասխա-

նեց, բայց նա մահ կը ցանկայ երբ որ լէ թէ իւր զուստորը արտաքսած է մի անիւ տանից գողութեան պատճառաւ: Մօրս վերջին խօսքն այս էր. «Սատարինէ, ճշմարիտ խօսիր միշտ, երբէք թոյլ մի տար. քեզ մի բառ անգամ սուտ ասել և երբէք մի վերցրու մի գնդասեղ անգամ որ քեզ չէ պատկանում: Յիշիր Աստուծոյ պատուիրանքը: Ո՛հ, խեղճ մայր. ի՞նչ պէտք է ասէ նա»: «Միթէ դու մեզանից հեռանումես, Սատարինէ, դու չը պէտք է գնաս», ասաց Մարիամ: «Այո, ես պէտք է գնամ: ձեր մայրը արտաքսեց ինձ: Կա կարծում է, որ ես եմ գողացել ձեր արծաթեայ բաժակը: Բայց ես այնքան գիտեմ այդ բաժակի համար որքան և դուք, այս նոյնչափ ակներև ճշմարտութիւն է որչափ և այն՝ որ ես ապրում եմ աշխարհիս վերայ»: «Եթէ այդպէս է, Սատարինէ, ուրեմն բաժակի համար ես քեզանից աւելի գիտեմ», բացական-

չեց Մարիամը: Այլ ևս մի լաց լինել, սիրելի Սատարինէ: Եւ ուղղակի կ'երթամ մօրս մօտ և կ'ասեմ նորան ճշմարիտն: Առաւել լաւ է որ ինձ պատժեն, քան թէ տեսնեմ ես քո արատաւքը, և իմանամ որ քեզ արտաքսել են: Այս ասելով, Մարիամը վազեց մօր սենեակը, փաթաթեցաւ նորա վզով և, պինդ գրկելով նորան, ասաց. «սիրելի մայր, մի արտաքսեր Սատարինէին: Ես ինքս վերցրի իմ արծաթեայ բաժակը, որ նորանով ջուր խմեմ, բայց իմ անզգուշութիւնից ընկաւ ձեռքիցս ջրհորի մէջ, իսկ յետոյ վախեցայ խոստովանել այդ»:

Մեծ անբաւականութեամբ նայեցաւ մայրը Մարիամի երեսին, և ասաց. «Ես շատ գոհ կը լինէի, եթէ դու դայիր քո ներքին համոզմամբ և յառաջագոյն պարզ սրտով խոստովանէիր, քան թէ այժմ, Սատարինէի յուսահատութիւնից ստիպուած: Այդ որդր գործը մեծ անհագստութիւն պատ-

ճառեց ինձ, բայց ամենամեծ վիշտս այն է՝ որ իմ հարազատ դուստրս այդպէս վատ վարմունք ունեցաւ, իսկ խեղճ Սատարինէն զուր տեղ մեղադրանքի տակ ընկաւ: Ղանայ, մենք պէտք է ասենք Սատարինէին, ով էր այդքան աղմուկի պատճառն: «Ո՛հ, սիրելի մայր, ես սուտ խօսեցայ և շատ ու շատ խնայում եմ այդ մասին»:

«Այժմ Սարիամ, ես պահանջում եմ քեզանից որ դու ինքդ պատմես հօրդ և եղբայրդ բոլոր անցքը թէ ինչպէս դու բաժակը ձգեցիր ջրհորը. թող նոքա վճռեն ինչպէս պէտք է քեզ պատժել»:

Այս մի դառն փորձառութիւն էր Սարիամի համար, բայց նա գիտէր որ պարտական էր խոնարհել մօրն, որ երբեք չէր խօսում առանց մտածելու. Սարիամը խոստովանում էր, որ իւր մօր պահանջը արդարացի էր, ուստի ոչ այլ ինչ մնումէր նորան, եթէ ոչ կատարել որ ինչ արժանն էր:

Սատարինէն, ինչպէս և դուք ինքներդ կարող էք գուշակել, շատ երջանիկ էր, տեսնելով որ իւր անմեղութիւնն յայտնուեցաւ, և թէ ինքն կը մնայ այդ տան մէջ, բայց ատրեցաւ Սարիամի համար և ապշած մնաց, երբ լսեց որ այդ փոքրիկ աղջիկը համաձայնել էր մի այդպիսի յանցանք դործել:

Այդ միջոցին Սարիամի եղբայրքը լսեցին այդ անցքի պատմութիւնը և ծածուկ խնդրեցին իւրեանց հօրը հանել տալ կորուսած զանձը: Մի և նոյն օրը, Սարիամի բացակայութեան ժամանակ, կանչեցին ջրհորափորին, որ իջաւ ջրհորի մէջ և մի բոպեղում մի փայլուն բան ձեռքին դուրս եկաւ: Սարիամի եղբայրքը ծափահարեցին ուրախութիւնից և բացականչեցին. «բաժակը գտնուեցաւ, հայրիկ, բաժակը գտնուեցաւ»:

Եւ արդարեւ բաժակը գտնուեցաւ. բայց որչափ մեծ էր աղայոց զարմանքը, երբ տեսան նոքա բաժակը ջարդած և ծռւմած.

այդ պատահել էր բաժակի վայր ընկած ժամանակին, երբ մինչև յատակին հասնելն բանիցս զարկուել էր ջրհորի պատերին:

Մի և նոյն օրը, երբ Մարիամ խոստովանեց իւր յանցանքը, երեկոյեան պահուն բոլոր ընտանիքը սովորաբար հաւաքուեցան թէյի ժամանակ և հայրն, նստացնելով Մարիամին իւր ծնկան վերայ, ասաց. «Յոյս ունիմ, որ իմ աղջիկս խելացի և լաւ աղջիկ էր այսօր: «Նա պատասխանեց. «Ոչ, հայրս, ես անպիտան աղջիկ էի, և մայրս պատուիրեց ինձ բոլորը պատմել ձեզ:» Վառն արտասուքով և ամօթուց կարմրելով, Մարիամը պատմեց բոլորն իսկութեամբ, ինչ որ պատահած էր: Աղբալքը շատ սիրում էին նորան, համարումէին որ նա բաւական պատժուած էր, և չէին կարող հաշտուիլ այն մտքի հետ թէ նորան այլևս հարկաւոր էր չարչարել. բայց հայրն ասաց որ վախենում է անպատիժ թողնել այդպիսի մի սարսափելի

յանցանք. առաջին յանցանքը Մարիամի, որ նա ձգեց բաժակը ջրհորի մէջ, այնքան մեծ էջը, եթէ նա սուս չխօսէր և կաժակոր չլինէր իւր սխալմունքի մէջ, և նա վախենում էր որ չլինի թէ Մարիամը մի և նոյն կերպով շարունակէ և ժամանակով դառնայ մի յայտնի ստախօս, եթէ այժմ ոչինչ չանենք որ յիշեցնէր նորան իւր վատ վարմունքը: «Ամենաճիշդ պատիժը, որ ես կարող եմ մտածել, այն է, որ Մարիամին թողնենք միայնակ տան մէջ, երբ մենք բոլորեքեանս կ'երթանք քաղաքից դուրս մեծ մօր մօտ ամառանոց:»

Այդ չէր սպասում խեղճ Մարիամը, որ սովոր էր միշտ ամառուայ տօները մեծ մօր գեղեցիկ ամառանոցում անցուցանել: Սովորաբար երբ գնումէր ամառանոց, նա մի քանի շաբաթ շարունակ բաց ի իւր զուարճութիւններից ուրիշ բանի վերայ չէր խօսում. նա այժմ կրկին լաց եղաւ և եղբայրը նոյնպէս նորա հետ լալիս էին: «Նոքա սկսան

ողաչել հօրը առնել Մարիամին իւրեանց հետ մեծ մօր մօտ: «Միրելի հայրիկ, ասում էին նոքա, ոչ մէկը մեզանից ուրախ լինելու է, եթէ Մարիամը մնայ տանը: Ենք հաւատարի ենք որ նա կ'ուզուի, նա շատ գրջացել է, սիրելի հայր, մենք նորա համար պատասխանատու ենք և ամենքս կ'աշխատենք մեզ լաւ պահել»: Պատասխանեց հայրն. «Թող Մարիամը ինքն ընտրէ: Վիտնս դու, Մարիամ, որ մենք գնալու ժամանակ միշտ վերցնում էինք մեզ հետ արծաթեայ բաժակը, որ ցոյց տայինք մեծ մօրդ թէ ինչպէս դու պահպանում ես այն: Իսկ այժմ, կամ պէտք է դու մնաս տանը, կամ երթաս մեզ հետ մեծ մօր մօտ, և ինքդ պատասխանատու լինիս, երբ նա հարցանէ, որտեղ է քո բաժակը»: Սակաւ ինչ տարակուսելուց յետոյ, զիջանելով եղբայրց աղաչանքին, Մարիամը վերջապէս վճռեց գնալ մեծ մօր մօտ: Բայց այնպէս փախ-

նում էր մեծ մօր յանդիմանութիւնից, որ հազիւ կարողացաւ սիրտ առնուել երբ հասաւ գնալու ժամանակը:

Աորուսած բաժակը գտնուեցաւ, բայց Մարիամը ոչինչ չգիտէր այս մասին և կարծուէր թէ դեռևս ջրհորի խորքումն էր: Եւ ահա հասաւ գնալու օրը, և ամենքը ուրախանումէին բայց խեղճ Մարիամից. նա առաջին անգամն էր որ օխրութիւն էր զգում ամարանոց գնալուց յառաջ:

Շատ ուրախացաւ մեծ մայրն, երբ տեսաւ նոցա ամենքին, և հազիւ թէ նոքա զլիարկներն հանած էին, մինչ կանչեցին նոցա ճաշի, որ վաղուց արդէն պատրաստած էր: Ինչպէս զարմացաւ Մարիամը երբ տեսաւ իւր արծաթեայ բաժակը, դրած սեղանի կահերի հետ, իւր ամանի մօտ, նոյն և նման ողորկ և փայլուն, ինչպէս որ էր այն օրը, երբ ընծայեցին նորան: Բաժակը լի էր մաքուր և պարզ ջրով: Նա առաւ

ձեռքը որ լաւ քննէ, արդեօք ճշմարիտ ի՞նչ բաժանն է: Այո, ահա նորա անունը, „Մարիամ Տիգրանեան“ և ցածում մի բան էր աւերացրած, որ յառաջ չկար, նա կարգաց „Ճշմարիտ խօսիր միշտ“:

„Տեսնում եմ, ասաց մեծ մայրն որ Մարիամի բաժակը նոյնպէս լաւ է, ինչպէս և յառաջ. ինձ շատ հաճելի է, որ նա հոգացողութիւն ունի նորա մասին“:

Եւ ժամ հասել է ժամը, մտածում էր Մարիամը, և ասաց. „Մեծ մայր, այս բաժակի մասին ես պէտք է ձեզ պատմեմ մի օխուր անցք“: „Եա պատմեց մեծ մօրն իւր անլուրդութեան և ստախօսութեան բոլոր պատմութիւնը, չաշխատելով ամենեւին ներողամիտ լինել դէպի ինքն: „Եա վերջացրեց իւր խօսքը այսպէս. „Բայց մեծ մայր, ես իբրեւր սրտէ զղջացել եմ այն ժամանակից, և ամենայն օր աղաչում եմ Աստուած որ ներէ ինձ և պահպանէ ամենայն չար բաներից“:

Շատ օխրեցաւ մեծ մայրն, երբ լսեց այդ անախորժ պատմութիւնը և երկար ժամանակ խօսում էր Մարիամի և նորա եղբարց հետ. „Եայեցէք, ասաց նա, ինչպէս մի մեղք սաստիկ օխրեցրեց շատերի սիրտը: Իսկ զ՝ Աստարինէ. որքան չարչարուեցաւ նա զուր մեղադրանքից, տեղեց զըկուելու հոգսից: Ինչպէս վշտացած էին Մարիամի ծնողքը և եղբայրքը: Ինչպէս անբախտ էր նա ինքն, և ինչպէս օխրեցրեց իւր մեծ մօրն. բայց ամենամեծ մեղքը այն էր որ նա վշտացրել էր իւր Երկնաւոր Զօրն: Սակայն ես ուրախանում եմ որ նա ըզգուժէ իւր սրտում մի անհրաժեշտ կարիք. Եւրանից թողութիւն զանեւ և կարծում եմ որ Մարիամը երբէք մօռանալու չէ այդ անցքը, և այդ փստ փարմունքը առաջինն էր և կը լինի վերջինն“:

Սիրելի է ինձ ասել ձեզ, իմ ընթերցողներ, որ մեծ մօր եկեղեցութիւնն կա-

տարուեցաւ: Մարիամը մեծացաւ, մի ազ-
նիւ և ճշմարտախօս աղջիկ դարձաւ, մար-
դու գնաց և ունի այժմ իւր փոքրիկ ըն-
տանիքը: Նորա տան մէջ ամենայայտնի տե-
ղում գրած է մեծ մօր ընծան, և նա, ցոյց
տալով այն իւր զաւակներին, յիշումէ «Ար-
ծաթեայ բաժակի» պատմութիւնը, և յոր-
դորումէ նոցա միտ բերել միշտ բաժակի
վերայի գրուածքը՝

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0242261

